

مطالعات علوم اسلامی انسانی

مقاله پژوهشی، سال نهم، شماره ۳۵، پاییز ۱۴۰۲ (ص ۲۱ - ۳۰)
دریافت: شهریور ماه ۱۴۰۲ پذیرش: آبان ماه ۱۴۰۲

آثار فرزندآوری بر جامعه از منظر آموزه‌های اسلامی با تکیه بر نظرات آیت الله خامنه‌ای

Effects of having children on society from the perspective of Islamic teachings based on the opinions of Ayatollah Khamenei

فاطمه برغون / طلبه سطح ۳، رشته تفسیر و علوم قرآن، حوزه علمیه خواهران امام حسین ع یزد، یزد، ایران.
رضا بنی اسدی / استادیار، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران.

Fatemeh Barghun / Level 3 student, Field of interpretation and sciences of the Qur'an, Imam Hussein Sisters Seminary yazd, Yazd, Iran

Reza Baniasadi/ Assistant Professor, Department of Islamic Knowledge, Faculty of Medicine, Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran.

fatemi251@gmail.com

Abstract

Having a child is not only good for the family, but it is also considered very valuable in society. Having children and increasing the population in every country and society has deep and lasting effects. By studying the words of Ayatollah Khamenei, it is clear that he pays special attention to this issue. This attention shows the importance of having children and the existence of a reliable generation in the society, which leads to the progress and dynamism of the society. By explaining the dimensions of the influence of having children, he considers this to have very important and numerous effects in various aspects of life, including social, economic, cultural, scientific, military, security, and psychological. This research, which is a descriptive and analytical method, aims to explain the effects of having children on the society from the perspective of Islamic teachings and according to the opinions of Ayatollah Khamenei, in order to encourage families to have children and take a step towards progress and dynamism.

چکیده

در فرزندآوری نه تنها برای خانواده باعث خیر و برکت است، بلکه در سطح جامعه نیز بسیار ارزشمند تلقی می‌شود. فرزندآوری و افزایش جمعیت در هر کشور و جامعه‌ای آثار عمیق و پایداری به دنبال دارد. با مطالعه در سخنان آیت‌الله خامنه‌ای معلوم می‌شود ایشان توجه ویژه‌ای به این امر دارند. این توجه نشان دهنده اهمیت فرزندآوری و وجود نسلی قابل اعتماد در جامعه است که موجب پیشرفت و پویایی جامعه می‌شود. ایشان با تبیین ابعاد تاثیرگذاری فرزندآوری، این امر را در در شؤون مختلف زندگی از جمله اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، علمی، نظامی، امنیتی، و روانی دارای تاثیرات بسیار مهم و فراوانی می‌دانند. این پژوهش که به روش توصیفی تحلیلی است در صدد است تا آثار فرزندآوری بر جامعه را از دیدگاه تعالیم اسلامی و با توجه به نظرات آیت الله خامنه‌ای تبیین کند تا به این وسیله ضمن تشویق خانواده‌ها برای فرزندآوری قدمی در راه پیشرفت و پویایی جامعه بردارد.

کلیدواژه‌ها: آثار فرزندآوری، جامعه، آموزه‌های اسلامی، آیت الله خامنه‌ای.

Keyword: Effects of having children, Society, Islamic teachings, Ayatollah Khamenei.

مقدمه

قرآن کریم از فرزند تعبیر به باقیات الصالحات کرده است. فرزندآوری نه تنها برای خانواده مایه خیر و برکت است، بلکه در سطح بالاتر و در جامعه نیز بسیار ارزشمند تلقی می‌شود. از این رو افزایش فرزندآوری در اسلام بسیار مطلوب بوده و سفارش شده است. فرزندآوری آثار بسیار زیادی هم در سطح خانواده و هم در سطح اجتماع دارد که موضوع این پژوهش قسم دوم می‌باشد. بر اساس جهان‌بینی قرآنی، پیشرفت جوامع و انسان‌ها در پیشرفت فکری، اعتقادی و علمی است که از حق سرچشمه گرفته باشد و اساس آن را اعتقادات صحیح تشکیل دهد و در عمل در چارچوب آموزه‌های دینی عمل کند چنین جامعه در همه ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و علمی پیشرفت خواهد کرد. (مصطفی پور ۱۳۸۵، ص ۶)

خداوند در این باره در قرآن کریم می‌فرماید گاهی جمعیت بیشتر، عاملی برای فخرفروشی و غرور ملی اقوام و قبایل بوده است؛ تا آنجا که داشتن جمعیت بیشتر را نشانه تقرب خود به خداوند می‌دانسته اند «وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَ أَوْلَادًا وَ مَا نَحْنُ بِمُعَدِّينَ» (سبا/۳۵) یعنی و گفتند: اموال و فرزندان ما بیشتر است، و عذاب نخواهیم شد.

منکران دعوت انبیاء برای اثبات برتری خود به هر چیزی متوسل می‌شدند، از جمله: ثروت و فرزندان؛ آنها می‌گفتند خداوند به ما محبت دارد، هم اموال فراوان در اختیار ما نهاده، و هم نیرو» و این دلیل بر لطف او در حق ما و نشانه مقام و موقعیت ما در نزد او است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۵: ج ۱۸، ص ۱۰۷)

«... وَ اذْكُرُوا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ...» (اعراف/ ۸۶) و به خاطر بیاورید هنگامی که افراد کمی بودید سپس خداوند جمعیت شما را زیاد کرد و نیروی انسانی شما را فزونتر ساخت» از جمله فوق استفاده می‌شود که در اکثر موارد کثرت نفرات، می‌تواند سرچشمه قدرت و عظمت و پیشرفت جامعه باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۵: ج ۲، ص ۶۸).

طرفداران نظریه افزایش زاد و ولد معتقدند تعداد و تراکم زیاد جمعیت، انسان را به کار بیشتر، رقابت و تولید رو به افزایش وا می‌دارد که نتیجه آن تولید ثروت است. ابن خلدون جامعه شناس اسلامی جمعیت را یکی از ارکان تمدن می‌داند. وی هم‌چنین کاهش جمعیت را از عوامل تباهی عمران معرفی کرده (ابن خلدون، ۱۴۰۸: ج ۱، ص ۳۵۸) و کثرت جمعیت را در رونق اقتصادی مؤثر می‌داند و می‌گوید: «هنگامی که عمران و اجتماع شهر توسعه یابد و در جمعیت آن افزوده شود ابزار و وسایل آن هم به سبب کارهای فراوان و بسیاری صنعتگران فزونی می‌یابد تا به مرحله نهایی و کمال خود می‌رسد». (ابن خلدون ۱۴۰۸: ج ۱، ص ۴۵۰)

فلاسفه و اندیشمندی چون ژان بودن، ویلیام تمیل، ویلیام گدوین، و فرانسوا پروه از جمله طرفداران افزایش جمعیت هستند. (حلم سرشت، ۱۳۷۸: ص ۱۱) بر اساس این نظریه، کره زمین دارای امکانات و منابع لازم جهت حیات و رفاه انسانی است و نباید از این بابت بیم به خود راه داد. افزایش جمعیت نه تنها مشکلات اقتصادی و رفتاری ایجاد نمی‌کند، بلکه ازدیاد جمعیت در نیرومندی و قدرت نظامی و اقتصادی نقش مهمی ایفا می‌نماید. برخی از اقتصاددانان، افزایش و تراکم جمعیت را علت اساسی فنون تولیدی و در نتیجه، رشد و پیشرفت اقتصادی می‌دانند (کلانتري و صادقی ده چشمه، ۱۳۸۵: ص ۱۵۳) آیه شریفه: «الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» (کهف/۴۶) یعنی مال و فرزندان زینت زندگی دنیوی هستند. این آیه موقعیت ثروت و نیروی انسانی را که دو رکن اساسی در زندگی دنیوی مشخص می‌کند. در حقیقت در این آیه، دو عنصر از مهمترین سرمایه‌های زندگی دنیا که بقیه بخش‌ها به آن وابسته است، مورد توجه قرار گرفته است. این دو عبارتند از: «نیروی اقتصادی» و «نیروی انسانی» زیرا برای رسیدن به هر مقصودی از مقاصد مادی این دو عنصر لازم است، به همین دلیل آنها که بر تخت قدرت می‌نشینند سعی در جمع‌آوری این دو نیرو می‌کنند. در زمانهای گذشته هر کس فرزندان بیشتری داشت خود را نیرومندتر احساس می‌کرد، چرا که آنها یکی از دو رکن اصلی قدرت او را تشکیل می‌دادند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۱۲، ص ۴۴۵)

آیت الله خامنه‌ای نیز درباره تاثیرات مثبت کثرت جمعیت بر روی جامعه بیانات گوناگونی داشته‌اند. از جمله فرمودند یکی از پایه‌های اصلی قدرتمندی، تولید ثروت و پیشرفت هر خانواده و جامعه‌ای، جمعیت آن است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۳: سخنرانی نوروزی)

ایشان در جای دیگر نیز فرمودند: «یکی از مهمترین موجودی‌های با ارزش ما، همین نسل جوان تحصیلکرده است. نسل جوان تحصیلکرده، هم شجاعت دارد، هم امید دارد، هم نشاط و تحرک دارد. این نسل جوانی که امروز ما داریم، اگر در ده سال آینده، بیست سال آینده و در دوره‌ها و مرحله‌های آینده‌ی این کشور بتوانیم آن را حفظ کنیم، همه‌ی مشکلات کشور را اینها حل میکنند؛ با آن آمادگی، با آن نشاط، با آن شوقی که در نسل جوان هست، و با استعدادی که در ایرانی وجود دارد. پس ما مشکلی برای پیشرفت نداریم». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱: بیانات در اجتماع مردم بجنورد).

ایشان هم‌چنین در جمعی از زوج‌های جوان فرمودند: «خدای متعال از مسلمانها خواسته که زیاد بشوند، افزایش پیدا کنند. واقعاً هم این جور است که اگر چنانچه عدد ملت مسلمان -حالا در یک کشور اسلامی مثل کشور ایران یا در فضای اسلامی مثل امت اسلامی- زیاد باشد، این زمینه و امکان برای رشد و تعالی در آنها وجود دارد؛ یعنی وقتی که عده زیاد است، افراد صالح در آن قهراً زیادترند، توانایی‌ها قهراً بیشتر است، نیروی انسانی قهراً راقی‌تر است؛ این چون طبیعی است اگر چنانچه جمعیت زیاد باشد. جمعیت کم، مقهور واقع میشود. امروز در دنیا آن کشورهایی که جمعیت‌های زیادی دارند، به برکت آن به خیلی امکانات دست یافته‌اند؛ چین یک نمونه است، هند یک نمونه است؛ با اینکه مشکلاتی هم دارند اما در عین حال خود این جمعیت زیاد به عنوان یک ارزش اجتماعی، ارزش سیاسی، یک ارزش بین‌المللی برای آنها توانسته موفقیت‌هایی را به وجود بیاورد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: بیانات در دیدار جمعی از زوج‌های جوان).

اهمیت و ضرورت پژوهش در این زمینه از این جهت است که آثار فرزندآوری و ازدیاد جمعیت تأثیرات بسیار مهم و عمیقی در جامعه از خود بر جای می‌گذارد به طوری که جامعه‌ای که از آن برخوردار است فاصله بسیار زیادی با جوامع محروم از آن در جهات گوناگون پیدا می‌کند.

پیشینه پژوهش

مروری پژوهش‌های فراوانی پیرامون مسأله فرزندآوری صورت گرفته است. به عنوان مثال مقاله واکاوی مقوله فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات توسط مسلم شوبکلایی، و مقاله فرزندآوری در سبک زندگی اسلامی توسط علی ملکوتیه به تحریر در آمده است. نگاهی به فواید و آثار فرزندآوری و فرزند پروری در آموزه‌های دینی با رویکرد اخلاقی توسط علی احمدپناهی، و آثار فرزندآوری با تأکید آیات و روایات در سبک زندگی اسلامی توسط ابوالفضل کاظمی، سیده فاطمه شاهمرادی، ملیحه سادات؛ مهدوی نیز در همین راستا نگارش یافته است. اما پژوهش مستقلی با موضوع آثار فرزندآوری بر جامعه و با تکیه بر دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای صورت نگرفته است.

روش^۱

یکی این مقاله در نظر دارد به بیان این موضوع با روش توصیفی تحلیلی بپردازد.

مفهوم شناسی

فرزند

فرزند ریشه پهلوی دارد. در لغت یعنی آن که از دیگری زاده شده است، (معین، ۱۳۸۶: ص ۷۲۴) بچه، پسر یا دختر، نتیجه، محصول. نسل، در عربی به معنای ولد است. در پهلوی فرزند است و در پارسی باستان فرزندیتی غالباً به پسر و گاه به دختر اطلاق شده است (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۱۱، ص ۱۷۰۶۹).

در اصطلاح فرزند از دو جز "فر" به معنی شکوه و عظمت که در خیلی اسم‌های ایرانی هم وجود دارد (مثل فرهام، فرناز و...) "زند" به معنی بزرگ است. پس فرزند یعنی شکوه بزرگ، شکوه بزرگ آدمی. علاوه بر این بر اساس تعبیری، فرزند را می‌توان شکوه زندگی دانست. [زند زندگی معنی شده است] (معین ۱۳۸۰: ص ۷۲۴).

^۱. method

فرزند در قرآن کریم با واژه «ولد» آمده است خواه فرزند انسان باشد و یا غیر آن؛ و بر مذکر و مونث، و نیز مثنی و جمع اطلاق می شود. (قرشی، ۱۳۷۸: ج ۵، ص ۲۴۳)

از فرزند در آموزه های دینی به «جگر گوشه والدین» و نیز «گل خوشبوی بهشتی» (میرزا حسین نوری طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۵، ص ۱۱۳) نیز یاد شده است.

بنابراین فرزند به پسر یا دختری گفته می شود که از انسان زاده شود و موجب شکوه زندگی می شود.

جامعه

«جامعه»، از لحاظ لغوی ریشه عربی دارد. واژه جامعه از نظر لغوی اسم قاعل مؤنث از مصدر «جمع» و به معنای گردآورنده، فراهم کننده و جمع کننده است (قرشی، ۱۳۷۸: ج ۱، ص ۴۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۵، ص ۷۳۹۸)؛ اما گروه مردم یک شهر، یک کشور، جهان و یا صنفی از مردم معنا شده است (معین ۱۳۸۰: ص ۳۳۹؛ عمید، ۱۳۸۸: ص ۲۲۳) پس معنای جامعه از نظر لغوی جامعه به طور کامل مشخص است.

اما «جامعه» در اصطلاح میان دانشمندان علوم اجتماعی از پر ابهام ترین و کلی ترین واژگان است. این ابهام تا جایی پیش رفته که گاهی با واژگانی مانند ملت، «امت» و مفاهیمی دیگر و حتی با اصطلاح تمدن به معنای «مجموعه ای گسترش یافته در دوره ای قابل ملاحظه از زمان» نیز مترادف معنا شده است و گاه برخی عالمان علوم اجتماعی آن را فقط بر اجتماعات بزرگ اطلاق کرده اند و جوامع کوچک تر را که به مرحله مدنیت نرسیده اند، جماعت، گروه، دسته و غیره نامیده اند، در یک نگاه کلی می توان جامعه را عبارت از مجموعه انسان هایی دانست که به واسطه برخی نیازها و تحت نفوذ یک سلسله عقائد، و اهداف کنار هم جمع شده و زندگی مشترکی دارند. (طباطبایی، ۱۳۹۰: ص ۲۰۸) به عبارت دیگر جامعه متشکل از انسان هایی است که روابط گوناگون مشترک و متقابل و نسبتاً پایداری، آن ها را به هم پیوند داده و هدفی واحد آنان را گرد هم آورده است (کتابی، ۱۳۷۷: ص ۳۴۸-۳۴۹) در نگاهی کلی به واژگان مربوط به «جامعه»؛ کلماتی را در آموزه های دینی می توان یافت که گرچه هر یک معنای ویژه خود را دارد و حاکی از واقعیتی خاص است؛ اما ناظر به جمع و گروه است؛ مانند واژه «امت»؛ که مشتق از «ام» است و بر گروهی اطلاق می شود که وجه مشترکی مانند دین واحد، زمان واحد، یا مکان واحد به طور اختیاری یا اجباری داشته باشند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ریال ص ۸۶).

بنابراین جامعه گروهی از انسان ها هستند که روابط گوناگون مشترک و متقابل دارند و دین یکسان، مکان یکسان و هدفی واحد دارند و در قرآن هم با واژه امت آمده است.

آثار فرزندآوری بر جامعه

فرزندآوری و تکثیر نسل از جهات مختلف بر روی جامعه تاثیرات غیرقابل انکاری دارد که در این پژوهش به برخی از مهم ترین این آثار پرداخته می شود.

حفظ بقای جامعه

علامه طباطبایی یکی از فواید و حکمت های ازدواج از دیدگاه قرآن کریم را بقای نسل انسان و حفظ حیات نوع بشر می داند (طباطبایی، ۱۴۱۷: ج ۱۵، ص ۱۵) از آیاتی که مفسران در آن غرض از ازدواج را به طور عمده تولید مثل و زاد و ولد، دانسته اند ایه ۲۲۳ بقره است (قرآنی، ۱۳۸۳: ج ۱، ص ۳۵۴) در این آیه می فرماید: «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لَأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ» (بقره/۲۲۳) یعنی زنان شما کشتزار شما هستند پس از هر جا [و هر گونه] که خواهید به کشتزار خود [در] آید و آنها را برای خودتان مقدم دارید و از خدا پروا کنید و بدانید که او را دیدار خواهید کرد و مؤمنان را [به این دیدار] مژده ده. خداوند از زنان به عنوان کشتزار و از مردان به عنوان کسی که بذر در اختیار دارد و آن را می کارد، یاد کرده است که ثمره آن فرزند خواهد بود که جمله «وقدموا لانفسکم» بیانگر آن است. (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۲، ص ۵۶۴؛ طباطبایی، ۱۴۱۷: ج ۲، ص ۲۱؛ قرشی، ۱۳۷۷: ج ۱، ص ۴۱۳)

با توجه به کاهش چشم گیر نرخ رشد جمعیت در سال های اخیر و خطرات غیر قابل انکار کاهش شدید جمعیت آیت الله خامنه ای در این باره فرمودند: «فرزندآوری و تکثیر نسل یکی از آن وظایف مهم و اساسی است که بایستی انجام بگیرد که هر دوی اینها - هم

ازدواج زود هنگام و بهنگام، و هم تکثیر نسل - جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فردای کشور است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۹: ارتباط تصویری با مداحان در سالروز میلاد حضرت زهرا (س))
بنابراین یکی از مهم‌ترین و اولین‌ترین تأثیرات فرزندآوری و افزایش زاد و ولد حفظ بقای جامعه است، چنان‌که بسیاری از جوامع که فرزندآوری کمی دارند در معرض انقراض نسل هستند و در صورت مصون ماندن از این امر دست کم جامعه‌ای پیر و خمود خواهند داشت که حتی برای برآوردن نیازهای اولیه خویش باید به کمک دیگران چشم بدوزند.

نشأت و سلامت روانی جامعه

فرزندآوری باعث نشأت در خانواده می‌شود و سلامت روانی افراد خانواده را در پی خواهد داشت. هر گاه خانواده‌ها که کوچک‌ترین واحد اجتماع هستند در نشأت و آرامش به سر برند، به طور طبیعی جامعه که متشکل از خانواده‌ها است از نشأت و سلامت روانی برخوردار خواهد بود. نشأت در خانواده مولفه‌هایی دارد که باید مورد توجه قرار بگیرد. از جمله عوامل زیاد شدن نشأت در زندگی مشترک، فرزندآوری است؛ حضرت رسول اکرم (ص) در تعبیری زیبا می‌فرماید: «فرزند صالح گلی از گل‌های بهشت است.» (کلینی، ۱۳۸۸: ج ۶، ص ۳) همان‌طور که گل‌های بهشتی باعث سرور و شادی اهل بهشت می‌شوند، فرزند صالح نیز باعث سرور و شادی افراد خانواده می‌شود. پژوهشی که «برتراند راسل» انجام داده است، نشأت و شادمانی حاصل از تولد فرزند در خانواده را تأیید می‌کند. گذراندن وقت با کودک و بازی با او یکی از بهترین لحظاتی است که می‌تواند به پدر و مادر انرژی و نشاط ببخشد. (آیت الهی، بی‌تا: ص ۱۸۷) برخی از اندیشمندان در تبیین کارکرد فرزند در کانون خانواده معتقدند که ناشویی بدون فرزند، پرمردگی است و پس از آوردن فرزند، کانون زندگی به شکوفایی می‌رسد؛ بلکه پس از بچه‌دار شدن، زندگی دارای معنای حقیقی می‌شود و خانه به وسیله فرزند، سرشار از خنده و نشاط می‌گردد. (ویل دورانت، بی‌تا: ص ۱۷۸-۱۷۹)

در این رابطه از امام صادق (ع) سوال کردند: شیرین‌ترین چیز برای انسان چیست؟ ایشان فرمودند: «داشتن فرزند جوان»؛ سپس پرسیدند: بدترین حالت برای انسان چیست؟ ایشان در پاسخ فرمودند: از دست دادن فرزند (صدوق، بی‌تا: ج ۱، ص ۱۸۸) شاید بتوان از این کلام امام چنین برداشت کرد که فرزند روح زندگی است که با آمدنش زندگی شیرین می‌شود و در فقدان زندگی به تلخی می‌گراید.
به عقیده آیت الله خامنه‌ای پیشرفت جامعه اسلامی منوط به نشاط است و نشاط جامعه وقتی حاصل می‌شود که خانواده‌ها دارای نشاط باشند و همان‌طور که بیان شده فرزند آوری موجب نشاط خانواده‌ها می‌گردد. ایشان در این رابطه فرمودند: «جامعه‌ی اسلامی، بدون بهره‌مندی کشور از نهاد خانواده سالم، سرزنده و بانشاط، اصلاً امکان ندارد پیشرفت کند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰: بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی خانواده)

پس حضور فرزند در خانواده باعث شادی و نشاط و شیرینی زندگی می‌گردد و به طور طبیعی این نشاط به جامعه منتقل می‌گردد. اما یک جهت دیگر هم می‌توان برای این منظور ذکر کرد و آن این که فرزندآوری نسل جوان در جامعه را افزایش می‌دهد و از آن جا که طبیعت نسل جوان نشاط و تحرک است خواه ناخواه جامعه نیز به نشاط و تحرک بالاتری می‌رسد. ایشان در این زمینه نیز فرمودند: «یکی از مهمترین موجودی‌های با ارزش ما، همین نسل جوان تحصیل کرده است. نسل جوان تحصیل کرده، هم شجاعت دارد، هم امید دارد، هم نشاط و تحرک دارد.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱: بیانات در جمع مردم بجنورد)

به عقیده نگارنده فرزندآوری نه تنها در سلامت روانی افراد جامعه تأثیرگذار است بلکه در سلامت جسمانی افراد جامعه نیز تأثیرگذار است زیرا از طرفی مهم‌ترین رسیدگی جسمانی به افراد سنین بالای جامعه از طریق فرزندان صورت می‌گیرد و پیرمردان و پیرزنانی که فرزند کمتر دارند یا فرزند ندارند بیشتر در معرض بیماری‌های جسمانی هستند و از طرف دیگر انجام کارهای سنگین و نیمه سنگین و در عین حال ضروری که برای افراد سال‌خورده مضر و آسیب‌زا است بیشتر توسط فرزندان انجام می‌گیرد و در صورتی که افراد سال‌خورده فرزند کمتری داشته باشند و یا نداشته باشند بیشتر در معرض این مضرات و آسیب‌ها هستند.

افزایش قدرت و اقتدار جامعه

خداوند متعال در این رابطه می‌فرماید: «ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَ أَمَدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَ بَنِينَ وَ جَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا» (اسراء/۶) یعنی آنگاه دولت شما را باز گردانده و شما را بر آنها غلبه دهیم و شما را به واسطه مال و فرزندان مدد رسانده و تعداد جنگجویان شما را بسیار نمائیم؛ (کره) به معنای برگشتن و دولت است، و (نفیر) به معنای نفر و تعداد مردان است (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۶، ص ۶۱۵) در

این آیه خداوند می فرماید بزودی دولت را بر علیه دشمنانمان به شما باز می گردانیم و شما را به افزونی مال و فرزندان مدد رسانده و تعداد مردان جنگی شما را بیشتر می کنیم تا بر آنها غلبه کرده و چیره شوید و از ذلت بندگی در آن برهه از زمان نجات بیابید (طباطبایی، ۱۴۱۷: ج ۱۳، ص ۵۳).

قرآن کریم در این باره می فرماید که «وَ أَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»؛ (انفال، ۶۰). در این آیه خداوند بزرگ فرمان می دهد که مسلمانان، پیش از آنکه با دشمن روبرو شوند، به تهیه سلاح بپردازند. یعنی: هر چه برای شما مقدور باشد، تهیه مرد و اسلحه ببینید (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۱۰، ص ۲۵۰) معنای آیه خطاب آن عام است و متوجه تمامی مسلمین می باشد کلمه "اعداد" به معنای تهیه کردن چیزی است تا انسان با آن چیز به هدف دیگری که دارد برسد، که اگر قبلا آن را تهیه ندیده بود به مطلوب خود نمی رسید، مانند فراهم آوردن هیزم و کبریت برای تهیه آتش، و نیز مانند تهیه آتش برای طبخ. و کلمه "قوة" به معنای هر چیزی است که با وجودش کار معینی از کارها ممکن می گردد، و در جنگ به معنای هر چیزی است که جنگ و دفاع با آن امکان پذیر است، از قبیل انواع اسلحه و مردان جنگی با تجربه و دارای سوابق جنگی و تشکیلات نظامی (طباطبایی، ۱۳۷۴: ج ۹، ص ۱۵۰). بنابر این باتوجه به آیه شریفه افزونی مال و فرزند و افزایش تعداد جنگجویان در جامعه سبب افزایش قدرت و اقتدار جامعه می گردد.

به عقیده علامه طباطبایی حکومت اسلامی حکومتی است انسانی، به این معنا که حقوق همه افراد انسانها را رعایت نموده و به خواسته های آنان احترام می گذارد، نه اینکه خواسته های افراد را فدای خواسته یک نفر و یا خواسته اکثریت کند؛ و چون چنین است دشمن منافع یک جامعه اسلامی دشمن منافع تمامی افراد است، از این رو بر همه افراد لازم است که قیام نموده و دشمن را از خود و از منافع خود دفع کنند، و باید برای چنین روزی نیرو و اسلحه آماده کنند تا بتوانند منافع خود را از خطر دست برد دشمن حفظ کنند، بعضی از ذخیره های دفاعی هست که تهیه آن جز از عهده حکومتها بر نمی آید، اما پاره ای دیگر هم هست که مسئول تهیه آن خود افراد هستند، چون حکومت هر قدر هم نیرومند و دارای امکانات زیادی باشد به افراد مردم محتاج است، پس مردم هم به نوبه خود باید قبلا فنون جنگی را آموخته و خود را برای روز مبادا آماده کنند. پس تکلیف «و اعدوا»، تکلیف به همه است و معنایش این است قوا و امکانات دفاعی را تدارک ببینید تا به وسیله آن دشمنان خدا و دشمنان خود را بترسانید. (طباطبایی، ۱۳۷۴: ج ۹، ص ۱۵۱-۱۵۲) پس بدون تردید جمعیت بیشتر یکی از مولفه های اقتدار هر جامعه است.

آیت الله خامنه ای در این باره می فرماید: «افزایش نسل جوان و بزرگ بودن کشور از لحاظ جمعیت، در ایجاد اقتدار خیلی تأثیر دارد.» (خامنه ای، ۱۳۹۳: دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری)

ایشان در جمعی دیگر از مردم بیان کردند که: «یکی از ابزارهای قدرت حفظ اکثریت جوان در جامعه است. قوی شدن کشور جزو هدفهای ما است. این هم از خطوط اصلی نسخه ی بعثت است؛ این هم از بعثت گرفته شده؛ این هم از قرآن گرفته شده. قرآن میفرماید که «وَ أَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»؛ (انفال، ۶۰) هر چه میتوانید قوت را زیاد کنید حالا این قوت در وهله ی اول، در نگاه اول، ممکن است قوت نظامی به نظر برسد، لکن ظاهراً خیلی وسیع تر از دامنه ی قوت نظامی است. ابعاد قوت ابعاد وسیعی است؛ ابعاد اقتصادی دارد، قوت اقتصادی، قوت علمی، قوت فرهنگی، قوت سیاسی - که زمینه ساز قوت سیاسی، استقلال سیاسی است - و قوت تبلیغی. با گذشت زمان، عرصه های دیگری برای تقویت کشور و ملت به وجود می آید.» (خامنه ای، ۱۳۹۹: سخنرانی نوروزی).

ایشان در جایی دیگر در این رابطه فرمودند: «جمعیت اندک در روابط خارجی، قدرت مانور در مقابل دشمنان را کاهش خواهد داد. کشوری با جمعیت پیر و اندک، مورد طمع قدرت ها و مستکبرین خواهد بود، لذا موفقیت در سطوح ملی و بین المللی و ایستادگی جوامع در برابر ظلم و تجاوز قدرت های استکباری، وابسته به گوهر ایمان و عمل جوانان فداکار است. از این رو، هر کشوری که از جوانان غیور و پُرانرژی برخوردار است، دشمنان را از حمله نظامی باز می دارد.» (خامنه ای، ۱۳۹۳: سخنرانی نوروزی) هم چنین فرمودند: «امروز سیاست جمهوری اسلامی، عبارت است از اینکه ملت ایران باید خود را قوی کند. اگر ملتی قوی نباشد و ضعیف باشد، به او زور می گویند. اگر ملتی قوی نباشد، باج گیران عالم از او باج می گیرند. اگر بتوانند به او اهانت می کنند. اگر بتوانند، زیر پا او را لگد می کنند. طبیعت دنیایی که با افکار مادی اداره می شود، همین است؛ هر که احساس قدرت بکند، نسبت به کسانی که در آنها احساس ضعف می کند، زورگویی خواهد کرد.» (خامنه ای، ۱۳۹۳: سخنرانی نوروزی).

سیاست افزایش فرزندآوری و به دنبال آن افزایش جمعیت یک راهبرد مؤثر در راستای افزایش امنیت است و کاهش جمعیت پیامدهای منفی بسیاری را در ابعاد امنیتی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی برای کشورهای اسلامی به دنبال خواهد داشت. نقش افزایش جمعیت در اقتدار سیاسی و نیروی جوان و جمعیت فراوان، یکی از شاخص های اقتدار نظامی و دفاعی است. از فرصت های مهم ناشی از

جمعیت کشور، می‌توان به توانمندی و اقتدار نظامی و سیاسی کشور در عرصه بین‌المللی اشاره کرد. به طور قطعی، جامعه‌ای که در سطح بین‌المللی دارای جمعیت بیشتر و جوان‌تری است، می‌تواند دارای ارتش و قدرت نظامی قوی‌تری نیز باشد. دوران جنگ تحمیلی و حضور جوانان در عرصه‌های نظامی و عملیات‌های سرنوشت‌ساز، برگ برنده‌ای بود که ایران اسلامی توانست در دوران دفاع مقدس آن را کسب کند. مطمئناً کشوری که دارای جمعیت اندک و با پیر باشد، توان رویارویی مقتدرانه در برابر تجاوز بیگانگان را نخواهد داشت (سبحانی نیا، ۱۳۹۱: ص ۵۰-۲۵) بنابراین آن‌چه بیان شد افزایش جمعیت جوان و با نشاط می‌تواند به صورت مستقیم و با حضور فیزیکی در سطح جامعه منشا قدرت و اقتدار هر جامعه‌ای باشد.

رشد و توسعه اقتصادی جامعه

خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین واحد در جامعه، نقش بسیاری مهمی در اقتصاد جامعه بازی می‌کند. در واقع خانواده از طرفی با انتخاب درست ترکیب مصرف و پس‌انداز، میزان سرمایه موجود در جامعه را افزایش می‌دهد و از طرف دیگر با عرضه نیروی کار در بازار، تولید را در جامعه رونق می‌بخشد. خانواده نه تنها با فرزندآوری بیشتر و عرضه نیروی کار از فقر جلوگیری می‌کند بلکه باعث رشد اقتصادی جامعه نیز می‌گردد. در قرآن مجید آیاتی وجود دارند که می‌توان از آنها به این نتیجه رسید که بهانه کردن دغدغه‌های مالی برای فرار از فرزندآوری امری کاملاً ناموجه است.

قرآن کریم در این باره می‌فرماید «قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَ إِيَّاهُمْ وَ لَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَّنَ وَ لَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَ صَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» (انعام/۱۵۱) یعنی بیایید آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است برایتان بخوانم؛ اینکه چیزی را شریک خدا قرار ندهید! و به پدر و مادر نیکی کنید! و فرزندان تان را از [ترس] فقر، نکشید! ما، شما و آنها را روزی می‌دهیم؛ و نزدیک کارهای زشت نروید، چه آشکار باشد چه پنهان! و انسانی را که خداوند محترم شمرده، به قتل نرسانید! مگر به حق [و از روی استحقاق] این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش کرده، شاید درک کنید! و نیز در تعبیری مشابه می‌فرماید: «وَ لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَ إِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيرًا» (اسرا/۳۱) یعنی و فرزندان تان را از ترس فقر نکشید! ما آنها و شما را روزی می‌دهیم. مسلماً کشتن آنها گناه بزرگی است! «وَ لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَ إِيَّاهُمْ» (انعام/۱۵۱) (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۹، ص ۹)

از این آیات برمی‌آید که عرب‌های دوران جاهلی نه تنها دختران خویش را به خاطر تعصب‌های غلط زنده به گور می‌کردند بلکه پسران را که سرمایه بزرگی در جامعه آن روز محسوب می‌شد را نیز از ترس فقر و تنگدستی به قتل می‌رسانیدند. خداوند در این آیه آنها را به خوان گسترده نعمت پروردگار که ضعیف‌ترین موجودات نیز از آن روزی می‌برند توجه داده و از این کار باز می‌دارد. با نهایت تاسف باید گفت این عمل جاهلی در عصر و زمان ما در شکل دیگری تکرار می‌شود و به عنوان کمبود احتمالی مواد غذایی روی زمین، کودکان بی‌گناه در عالم جنینی از طریق «کورتاژ» و سقط جنین به قتل می‌رسند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۶، ص ۳۴).

کشوری که میزان فرزندآوری و رشد جمعیت آن مناسب است، به دلیل وجود تقاضا در خودش همیشه یک بازار اقتصادی و یک بازار مصرف خوب و آماده در خود دارد که زمینه‌ای برای رشد صنایع و رشد اقتصادی آن کشور می‌شود؛ در واقع وقتی تقاضا هست امکان تولید، عرضه و رشد اقتصادی بیشتر می‌شود و تولید ثروت حاصل می‌گردد.

برخی از اقتصاددانان افزایش و تراکم جمعیت را علت اساسی فنون تولیدی و در نتیجه، رشد و پیشرفت اقتصادی می‌دانند. (کلاتری و صادقی ده چشمه، ۱۳۸۵: ص ۱۵۳).

آیت‌الله خامنه‌ای فرمودند: «ما فکر می‌کنیم که اگر چهار پنج بچه افتاد روی دوش یک خانواده وضع زندگیشان چگونه خواهد شد، فکر این را هم بکنید که این چهار پنج بچه وقتی بزرگ شدند و کاری پیدا کردند و شغلی پیدا کردند چه کمکی می‌توانند به پیشرفت کشور بکنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات مختلف جامعه)

فرزندآوری و افزایش جمعیت یعنی نیروی کار بیشتر، وقتی کشوری نیروی کار گسترده دارد حتماً صنایع پویاتر و در حال پیشرفتی خواهد داشت و قادر است هم بازار مصرفی داخلی و هم بازارهای خارجی را هدف قرار دهد و با تولید بالا، توسعه و پیشرفت را به ارمغان بیاورد؛ مانند کشورهای چین، هند و برزیل و دیگر کشورها که جمعیت پویا و سرشار آن‌ها باعث شده است که قدرت اقتصادی این کشورها روزافزون شود و این ۳ کشور بازارهای دنیا را یکی پس از دیگری به‌تسخیر خود درآورند. (قاسمی، ۱۳۹۹: ص ۱)

به عقیده نگارنده علاوه بر موارد فوق افزایش فرزندآوری و جمعیت بیشتر موجب می‌شود تا جامعه، به دلیل داشتن توان بالقوه بیشتر در تولید فن‌آوری و کشف ایده‌ها، در بازه زمانی کمتری، به ایده‌های جدید برسد که خود می‌تواند مولدی شتابنده برای رشد اقتصادی بیشتر باشد.

رشد و تعالی فکری فرهنگی و علمی جامعه

افزایش فرزندآوری و به دنبال آن افزایش جمعیت جوان در جامعه موجبات رشد و تعالی جامعه از جهت فکری و فرهنگی را نیز به دنبال دارد و این از آن جهت است که وقتی جمعیت زیاد شود به طور طبیعی صاحبان فکر و صاحب‌نظران فرهنگی و علمی نیز زیاد می‌شوند که آثار آن‌ها به جامعه سرازیر شده موجب رشد و شکوفایی از این جهت می‌گردد. آیت الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: «پیشرفت ما در این زمینه‌هایی که مورد علاقه ما و مجموعه قشر فرهنگی و علمی کشور است، انصافاً پیشرفت فوق‌العاده‌ای است. یعنی هیچ نباید تردید کنیم که ما می‌توانیم. ما در آغاز انقلاب، حدود صد و هفتاد هزار دانشجو داشتیم، امروز بیش از چهار میلیون دانشجو داریم. در آن زمان، پنج هزار عضو هیئت علمی داشتیم. همان اوائل، بنده خودم یادم هست که این رقم پنج هزار، هی تکرار میشد. بعضی‌ها می‌گذاشتند می‌رفتند، که قابل شمارش بود؛ می‌گفتند آقا یکی کم شد، ده تا کم شد! امروز اعضای هیئت علمی ما بسیار فراتر از اینها است. خوشبختانه ما ده‌ها هزار اعضای هیئت علمی داریم. امروز دویست دانشگاه جامع در سرتاسر کشور هست، دو هزار دانشگاه و مرکز آموزش عالی در سطح کشور وجود دارد؛ اینها چیزهای کمی نیست. ما همه اینها را در شرائط تنگدستی انجام دادیم. همین تحریمی که حالا گفته می‌شود تشدید کردند یا رو به تشدید دائمی است، خوب، از اول وجود داشته. ما علاوه بر این، جنگ هم داشتیم؛ علاوه بر این، در دوران‌های مختلفی کاهش قیمت‌های نفت داشتیم؛ مشکلات فراوان داخلی بر ما تحمیل کرده بودند؛ افزایش جمعیت را داشتیم - جمعیت ما اول انقلاب سی و پنج میلیون بود؛ جمعیت دو برابر شده - همه این مسائل بوده است؛ در عین حال ما بحمدالله این پیشرفت را پیدا کردیم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱: بیانات در دیدار معلمان و اساتید دانشگاه‌های خراسان شمالی)

افزایش امنیت و استحکام جامعه

یکی از مهم‌ترین نیازهای هر جامعه امنیت است. آیت الله خامنه‌ای در باب اهمیت بی‌مثال امنیت فرمودند: «امنیت مقوله‌ای است که هم کاملاً واقعی و ملموس و هم بسیار گسترده است. وقتی امنیت وجود دارد، ممکن است کسی آن را احساس نکند؛ مثل سلامتی که وقتی هست، شما آن را احساس نمی‌کنید؛ اما به مجرد این که خدای نکرده سرتان درد گرفت، آن‌گاه می‌فهمید که سلامتی یعنی چه به مجرد این که گوشه‌ای از امنیت مخدوش شود، اثر آن در زندگی مردم منعکس میگردد. بنابراین امنیت، کاملاً عینی و واقعی است و با ذهنیات نمی‌شود آن را تأمین کرد. مردم واقعیت امنیت را می‌خواهند؛ آن هم در همان پهنه‌ی گسترده؛ یعنی امنیت در محیط کار، در خانه، برای بچه‌هایشان در مدرسه، برای بچه‌هایشان در میدان فوتبال، امنیت برای جاده‌ها، روستاها، شهرها و خیابانها. تأمین امنیت، باری کاملاً سنگین و بسیار جدی است (خامنه‌ای، ۱۳۷۹: سخنرانی نوروزی).

یکی از مواردی که اهمیت و ارزش فرزند را نشان می‌دهد، امنیت زایی فرزندان در کانون خانواده و سطح جامعه است؛ فرزندآوری در تأمین نیروی امنیتی خانه و جامعه، نقش چشم‌گیری دارد؛ چراکه حفظ و حراست از خانه و کشور در برابر خطر تهاجم دشمنان و بدخواهان، توسط نیروهای جوان و نیرومند، امری بدیهی است. به عنوان مثال هنگامی که در خانه‌ای چند جوان برومند باشد، دزدان مال و ناموس، کمتر جرأت ورود به حریم آن خانه را خواهند داشت. افزون بر این، وجود فرزندان در خانه موجب امنیت بنیان خانواده از فروپاشی نیز هست؛ چون وجود فرزند در کانون خانواده، مانع از بروز ناسازگاری‌ها و طلاق می‌گردد. هنگامی که زن و مرد دارای فرزند باشند، فرزندان، سپهر حمایتی را در برابر طلاق برای آنها فراهم می‌کنند. این سپهر حمایتی، موجب حفظ و تداوم زندگی زناشویی می‌گردد. (ملکوئی نیا، ۱۳۸۳، ص ۶۵) عین این مساله در خانواده، در سطح جامعه نیز جاری است یعنی کشوری که دارای جمعیت جوان قابل توجهی باشد به طور قطع از امنیت بالاتری برخوردار است زیرا وجود نیروهای رزمنده فراوان طمع دشمنان از از بین می‌برد.

به عقیده نگارنده کثرت جمعیت از جهت دیگری نیز می‌تواند مقوم امنیت باشد و آن این که برای حفظ همبستگی ملی و ایمنی از فروپاشی، زمینه بسیاری از اختلافات در نطفه خاموش می‌گردد و هر جا که اختلاف نباشد و افراد جامعه به هم نزدیک باشند به طور

طبیعی امنیت بهتر و بیشتری احساس می‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه فرمودند: «یکی از عوامل ایجاد امنیت، اتحاد مردم است.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹: سخنرانی نوروزی).

افزایش هوش عمومی جامعه

جمعیت و فرزندآوری بیشتر یعنی نخبگان بیشتر؛ اگر به‌طور معمول یک درصد از جمعیت هر کشور را نخبگان تشکیل دهند، هر قدر فرزندآوری و جمعیت جوان در کشور بیشتر باشد، این یک درصد نیز نسبت به افزایش جمعیت کل افزایش پیدا می‌کند. هرچه تعداد نخبگان کشور بیشتر باشد هوش عمومی جامعه و ضریب هوشی کشور افزایش می‌یابد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای استعداد طبیعی و هوش سرشار، همت و تلاش و پشتکار، و هدایت و توفیق الهی را عناصر اصلی تبدیل یک فرد با هوش به فردی نخبه و ممتاز و برگزیده خواندند و افزودند: البته فراهم بودن زمینه مناسب، عامل مهم به نتیجه رسیدن این روند است. ایشان فراهم شدن زمینه نخبه‌پروری با پیروزی انقلاب اسلامی را واقعیتی مسلم و تشکیک‌ناپذیر خواندند و افزودند: پس از انقلاب، با توسعه دانشگاهها در اقصی نقاط کشور، افزایش خیره‌کننده تعداد دانشجویان و استادان و ایجاد پرشمار پژوهشگاه و اندیشکده، زمینه توسعه علم و نخبه‌پروری فراهم آمده است. (خامنه‌ای، ۱۴۰۱: دیدار با نخبگان و استعدادهای برتر تحصیلی)

«کشور به برکت انقلاب تحرک پیدا کرد و زیور و شد. آن روز در جمعیت سی و پنج میلیونی و چهل میلیونی کشور تعداد بسیار کمی دانشجو بود. امروز جمعیت ما تقریباً دو برابر شده است؛ اما تعداد دانشجویان ما حدود پانزده برابر شده! شمار استادان و تعداد دانشگاه‌ها به مراتب از این بیشتر است. صناعی که ملت ایران به دست خودشان ایجاد کرده اند، یک ماجرای شگفت‌انگیز است. آن روز ساده‌ترین چیزها را هم باید دیگران می‌آوردند و می‌ساختند. پول ما را می‌گرفتند، ما را تحقیر می‌کردند، اما برای ما نوع پایین‌ترش را تهیه می‌کردند! امروز جوان‌های ما پیچیده‌ترین و برجسته‌ترین فناوری‌ها را آورده‌اند در میدان دید عمومی قرار داده‌اند، که نمونه‌هایش را شنیده‌اید و می‌دانید» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳: دیدار با مسولین قم)

بحث و نتیجه‌گیری

از آن‌چه بیان شد می‌توان نتیجه گرفت تأثیر فرزندآوری و ازدیاد جمعیت بر جامعه غیر قابل انکار است. این تأثیرات در شوون کوناگون جامعه قابل رؤیت است. حفظ بقای اصل جامعه، نشاط و سلامتی روان جامعه، افزایش قدرت و اقتدار جامعه، رشد و توسعه اقتصادی، رشد و تعالی فکری فرهنگی و علمی جامعه، افزایش امنیت و استحکام جامعه، و افزایش هوش عمومی جامعه از مهم‌ترین شوون جامعه هستند که فرزندآوری و کثرت جمعیت بر روی آنها تأثیرات مستقیم، عمیق و غیر قابل انکاری دارد. آیت‌الله خامنه‌ای در سخنان مختلف به این شوون مختلف تأثیرگذاری اشاره کرده و تلاش کرده‌اند با فرهنگ‌سازی در جهت فرزندآوری، جامعه را از تأثیرات قلت نسل ایمن، و از تأثیرات کثرت نسل برخوردار نمایند.

منابع

- [۱] قرآن مقدس
- [۲] ابن باویه، محمد بن علی (بی‌تا)، من لا یحضره الفقیه، بی‌جا: بی‌نا.
- [۳] ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، (۱۹۸۸م)، تاریخ ابن خلدون، تحقیق خلیل شهاده، بیروت: دارالفکر.
- [۴] آیت‌اللهی، ز و همکاران. (بی‌تا)، معرفت اهل بیت و نفوس، بی‌جا: نشر معارف.
- [۵] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۷۹)، سخنرانی سال نو، <https://khl.ink/f/3000>.
- [۶] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۸۴)، دیدار با مقامات قم، <https://khl.ink/f/3267>.
- [۷] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۰)، ارتباط تصویری با سخنرانان در سالروز ولادت حضرت زهرا، <https://khl.ink/f/47249>.
- [۸] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۱)، بیانات در جامعه بجنوردی، <https://khl.ink/f/21126>.
- [۹] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۱)، بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی خانواده، <https://khl.ink/f/18453>.
- [۱۰] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۱)، بیانات در نشست دبیران و اساتید دانشگاه‌های خراسان شمالی، <https://khl.ink/f/21153>.
- [۱۱] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۲)، تغییرات جمعیتی و نقش آن در تغییرات مختلف جامعه، <https://khl.ink/f/24344>.
- [۱۲] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۳)، دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری.
- [۱۳] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۳)، سخنرانی سال نو، <https://khl.ink/f/25993>.
- [۱۴] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۸)، بیانات در نشست گروهی زوج‌های جوان، <https://khl.ink/f/43153>.
- [۱۵] خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۹)، سخنرانی سال نو، <https://khl.ink/f/45227>.
- [۱۶] دورانت، ویلیام جیمز. (۱۳۹۹)، تاریخ فلسفه، ترجمه عباس زریاب خویی، بی‌جا: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- [۱۷] دهخدا، علی اکبر، (۱۳۶۷)، لغت نامه دهخدا، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- [۱۸] راغب الاصفهانی، حسین بن محمد، (۱۹۹۲م)، مفردات فی غریب القرآن، دمشق، بیروت: دارالقلم.
- [۱۹] سبحانی نیا، م. (۱۳۹۱)، «محدودیت خانواده، تهدید اجتماع»، بی‌جا: توشه راهیان نور.
- [۲۰] طباطبایی، سید محمد حسین، (۱۳۷۴)، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه محمدباقر موسوی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- [۲۱] طباطبایی، سید محمد حسین، (۱۳۷۶)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- [۲۲] طباطبایی، سید محمد حسین، (۱۳۹۰)، مبانی فلسفه و روش رئالیسم، مقدمه و پاورقی استاد مطهری، تهران: صدرا.
- [۲۳] طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو.
- [۲۴] عمید، حسن، (۱۳۸۸)، فرهنگ امید، تهران: فرهنگ اندیشمندان.
- [۲۵] قاسمی، س. (۱۳۹۹)، اخبار خانواده و جوانان، خبرگزاری تسنیم.
- [۲۶] قرائتی، محسن، (۱۳۸۳)، تفسیر نور، تهران: درس‌هایی از فرهنگسرای قرآن.
- [۲۷] قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۷۷)، تفسیر احسن الحدیث، تهران: بنیاد بعثت.
- [۲۸] قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۷۸)، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- [۲۹] کتابی، احمد، (۱۳۷۷)، درآمدی بر اندیشه و نظریات جمعیت‌شناسی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- [۳۰] کلانتری، صمد؛ صادقی ده چشم، ستار، (۱۳۸۵)، «برآورد و مقایسه چند شاخص جمعیتی در ایران و برخی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه»، فصلنامه جمعیت، شماره ۵۵-۵۶، ص ۱۳۳-۱۵۰.
- [۳۱] کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۸۷)، الکافی، قم: تیدر الحدیث.
- [۳۲] مصطفی پور، م. (۱۳۸۵)، مجله پاسدار اسلام، علل پیشرفت و انحطاط جامعه از دیدگاه تعالیم اسلامی، شماره ۲۹۸، ص ۶.
- [۳۳] معین، محمد، (۱۳۸۰)، فرهنگ فارسی، تهران: سرایش.
- [۳۴] مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴)، تفسیر النشون، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- [۳۵] ملکوتی نیا، ع. (۱۳۸۳)، آسیب‌های معنوی کاهش جمعیت کودکان، مبلغان، شماره ۱۸۱، ص ۶۵.